

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

הלכה

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

פרשת ויחי תשפ"ב

שנה כ"ד – קובץ " [תשי"ז]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ויחי

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

"ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מ"ט א').

"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב, התקינו שיאמרו אותו בחשאי, אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא בחשאי, אמר רבי אבהו התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם, מפני תרעומת המינים, ובנהרדעא דליכא מינין, עד השתא אמרי לה בחשאי" (פסחים נ"ו ע"א).

"הקורא קריאת שמע, כשהוא גומר פסוק ראשון, אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את ה' עד סופה. ולמה קורין כן, מסורת היא בידינו, שבשעה שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, ציוו וזרזו על ייחוד השם, ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו, ושאל אותן ואמר להן, בני שמא יש בכם פסולת, מי שאינו עומד עמי בייחוד אדון כל העולם, כעניין שאמר לנו משה רבינו פן יש בכם איש או אשה וכו', ענו כולם ואמרו לו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל, ה' אלקינו ה' אחד, פתח הזקן וענה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח שישבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה" (רמב"ם הלכות קריאת שמע פ"א ה"ד).

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

א

בגדר אמירת בשכמל"ו

הנה מלשון הגמ' "התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי", משמע שתקנה גמורה היא שתיקנו חכמים, וא"כ קשה מש"כ הרמב"ם "נהגו כל ישראל", דמשמע דמנהג יש כאן ולא תקנה.

וידוע מה שאמר בזה מרן הגרי"ז מבריסק, לפי המבואר ברמב"ם בהלכות ממרים (פ"א ה"ב, פ"ב ה"ב, שם ה"ה) דיש מנהגים שהנהיגו חכמים, ובמנהגים אלה יש לאו ד"לא תסור", ומ"ע ד"ועשית ככל אשר יורוך", אלא דמ"מ הוי בגדר מנהג ולא תקנה, ונפ"מ לענין ברכה. דהלא דעת הרמב"ם (פי"א מברכות הט"ז) דאין מברכין על המנהג, ולשיטת הגרי"ז אף במנהגים שהנהיגו חכמים ליכא ברכה, דמנהג לאו מצוה, הוא ולפיכך אין לברך על המנהג "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו". עיין בזה בחי' הגרי"ז בהל' ברכות שם.

וזה שכתב הרמב"ם נהגו כל ישראל, אף שחכמים הם שתיקנו לומר פסוק זה, מ"מ תיקנוהו בתורת מנהג, עי"ש.

ולענ"ד הדברים דוחק, דבכל הני הלכות בהלכות ממרים, מבואר בלשונו הזהב של רבינו הרמב"ם דחכמים תיקנו תקנות והנהיגו הנהגות, וכיון דבלשון הגמ' מבואר שחכמים תיקנו לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, משמע דדין אמירה זו ככל תקנות שתיקנו חז"ל, ולא כדין מנהג שהנהיגו.

ועוד דלשון הרמב"ם נהגו כל ישראל, משמע שאין זה מנהג שתיקנו חכמים, אלא מנהג העם, דאת"ל דמנהג זה תקנה הוא, הו"ל לרמב"ם לכתוב הנהיגו חכמים וכלשונו בהלכות ממרים.

ועוד חוכך אני, הלא אמירת דברי שבח לקב"ה מעצם טבעה ומהותה מצוה היא, ולא כמנהג ערבה וכדו', ולמה יתקנה בתורת מנהג ולא בתורת מצוה.

ומשום כך נראה יותר דעצם אמירה זו אכן מנהג הוא שנהגו כל ישראל, אלא שחכמים תיקנו שלא יהיו אומרים כן בקול אלא בלחש, וזו כונת הגמ' בפסחים שם: "התקינו שיאמרו אותו בחשאי".

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ואפשר עוד שתיקנו חכמים שלא יהיה הפסק באמירה זו, דאם אין בזה אלא מנהג, לכאורה הוי הפסק בקריאת שמע, וכמה כרכורים כרכרו גדולי הדורות באמירת יוצרות ופיוטים באמצע תפלת העמידה, ויש שדחו מנהג זה מחשש הפסק בתפילה, וכ"ש בקריאת שמע דאורייתא (עיין שו"ע או"ח סימן ס"ח ובנו"כ שם), ובוה אמרו דכיון שאמרו יעקב אבינו, תיקנו חכמים שלא תיחשב אמירתו להפסק, והתירו אמירה זו בקריאת שמע, אבל לא תיקנו את עצם האמירה כחובה, ואינה אלא מנהג.

והנה ראיתי שוב בצל"ח שכתב לפרש מה שהתחבטו חכמים הכיצד נאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והלא לא אמרו משה, וכי מה בכך שלא אמרו משה, ואטו אין אנו אומרים כל דברי שבח שלא נאמרו ע"י משה, אלא דנסתפקו חכמים שמא אין זה ראוי להפסיק בקריאת שמע שאמר משה, בשבח שלא נאמר על ידו, וכבר הביא הצל"ח שהקדימו בזה המהרש"א שם בחדושי אגדות, עי"ש.

אך אין דבריהם ענין כלל לדברינו, דאין כונתם משום דין הפסק, אלא משום דשמא אין זה ראוי ויפה להפסיק בשבח שאמר משה, במה שלא אמר. ומשום כך התקינו שיהיו אומרים אותו בלחש, ואת"ל די' בזה חשש הפסק, מה בכך שאומרים בלחש, והלא פשוט דכל דהוי הפסק בקול רם הוי הפסק גם בלחש, אלא דפשוט דכונת המהרש"א והצל"ח לא משום דין הפסק הוא, אלא שאמרו חכמים דאין זה לכבודו של משה רבינו, דנפסיק את דברי הקילוסין שאמר לקב"ה, בפסוק שלא נאמר על ידו, ומשום כך כל שנאמר בלחש, אין בזה פגיעה בכבודו של משה.

וא"כ פשוט דאין בדבריהם כדי לתת יישוב כלדהו לדברי הרמב"ם. אך לדרכנו נראה כנ"ל, דאף שעצם אמירה זו אינה אלא מנהג, תיקנו חכמים שלא יהיה בה הפסק והתירו אמירתה, ודו"ק בכל זה.

ב

בטעם שאומרים בלחש

הנה מבואר בגמ' הנ"ל הטעם למה אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש ולא בקול, דכיון דמשה לא אמרה אין ראוי לאמרה בקול אלא בלחש, אך מלבד טעם זה מצינו טעם אחר במד"ר ואתחנן (פרשה ב' פיסקא ל"ו): "בשעה שעלה משה למרום, שמע מלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה בשכמל"ו, והוריד אותה לישראל,

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ולמה אין ישראל אומרים אותה בפרהסיא, אמר ר' אסי למה הדבר דומה, לאחד שגנב קיזמיר מתוך פלטין של מלך, נתנה לה לאשתו ואמר לה, אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך". והטור (או"ח סי' תרי"ט) הביא מדרש זה, וביאר לפיו למה אומרים ביוה"כ בשכמל"ו בקול רם, "דביוה"כ שהן נקיים כמלאכי השרת אומרים בפרהסיא", עי"ש.

והנה יש לעיין, אם הלכה זו דאומרין בשכמל"ו בלחש לא נאמרה אלא בקריאת שמע, או שמא בכל ענין ואופן שאומרים פסוק זה, אין אומרים אותו אלא בלחש. וכבר הביא הצ"ח בפסחים שם דבתפילת יו"כ בקרב ראש חדש נהגו בקצת קהילות לומר כן בקול, וכיוצא בזה יש לעיין בתפילת "אנא בכח" שבסיומה אומרים בשכמל"ו אם צריך לאומרו בלחש, וכך כאשר אומרים בשכמל"ו לאחר ברכות התפילין ובשאר ברכה לבטלה כמבואר באו"ח (סי' ר"ו ס"ו). וכמדומה שמנהג העולם לומר כהרגלו ולא בלחש.

אמנם לכאורה זה תלוי בשני הטעמים הנ"ל, דאם הטעם שאומרים אותו בלחש משום שלא אמרו משה, אין זה אלא בקריאת שמע שנאמרה ע"י משה בלי בשכמל"ו, אבל אין קפידא שלא לומר פסוק זה בקול שלא בקריאת שמע, אבל לפי הטעם שנאמר במדרש שמשה שמע פסוק זה מן המלאכים, לעולם אין לומר בקול כדי שלא לעורר קנאתם של מלאכי השרת.

ועדיין יש לעיין, דהלא לפי הטעם שנתבאר בגמ' בפסחים, אין ראוי לאומרה בקול אף לא ביוה"כ, דהלא משה לא אמרה, ואיך סמכינן על טעם המדרש נגד המבואר בגמ' שהיא יסוד ההלכה בכל מקום.

ועוד דמנהגנו סותרים זה את זה, דביוה"כ אומרים בקול לפי טעם המדרש ושלא בקריאת שמע אומרים בקול לפי טעם הגמ', ונמצינו מזכים שטרא לבי תרי, ואוחזים את החבל בשתי ראשיו.

והנראה בזה בהקדם ביאור דברי הגמ', דלכאורה תמוה מה חשש יש לומר דברי שבח שלא אמרן משה, וכי אין אנו אומרים תפלות רבות שתקנו הפייטנים והמשוררים במשך הדורות, וכי גרע מה שאמר יעקב אבינו ממה שאמרו הם. וכבר עמד על שאלה זו הצ"ח בפסחים שם, וכתב לפרש דבאמת אין קפידא שלא לומר מה שלא אמר משה, אלא שאין ראוי להפסיק במה שאמר משה, בפסוק שלא אמר הוא, אבל כשאין

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

כאן הפסקה אין קפידא, ולפי"ז לימד זכות על מה שנהגו במקצת קהלות, לומר בקול רם בשכמל"ו בתפלת יו"כ קטן בער"ח אחרי קבלת עול מלכות שמים, דכיון שאין אומרים אלא שמע ישראל וכו' אין כאן הפסקה, עי"ש.

אמנם לכאורה יש לדחות דברי הצ"ח מתוך דברי הטור (סי' ס"א) שהביא דעת י"א דלפני פסוק ראשון אומר "אל מלך נאמן", כדי להשלים רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איבריו של אדם, ודחה דבריהם:

"ועוד כיון דלאו לצורך ברכה היא אלא לאשלומי רמ"ח תיבות, הוי ליה תוספת בקריאת שמע, והאי תוספת לא יעקב אמרו ולא בניו ולא משה אמרו, וא"כ אנן היכי אמרינן ליה, השתא בשכמל"ו אי לאו דאמריה יעקב לא הוה אמרינן ליה, ואע"ג דאמריה יעקב לא אמרינן ליה אלא בחשאי, ואנן ניקום ונימא מדעתן מידי דלא אמריה יעקב ולא משה".

הרי דאף במה שאין בו הפסק במה שאמר משה, דהלא מקדימין אמירת "אל מלך נאמן" לפני תחלת קריאת שמע, יש קפידא שלא לומר מה שלא אמרו משה, ולא כדברי הצ"ח דאין קפידא אלא במה שהוא מפסיק במה שאמר משה.

ולכאורה י"ל דאין הקפידא דוקא במה שמפסיק במה שאמר משה, אלא גם במוסיף על דבריו, וכשם שאין לומר בשכמל"ו בקריאת שמע כך גם אין להוסיף אמירת "אל מלך נאמן", ודו"ק.

ובמגן אברהם (סי' תרי"ט סק"ח) כתב:

"משום שכל השנה אומרים אותו בלחש מפני שמושה גנבה ממלאכים, אבל ביום הכיפורים גם ישראל דומין למלאכים, והא דכתב בסימן ס"א נימריה לא אמרה משה, כלומר שלא כתבה בתורה להצניעה מפני המלאכים".

וכונתו מבוארת להשוות את דברי הגמ' עם דברי המדרש, דמה שלא אמרה משה ולא נכתבה בתורה הוא כדי להצניעה מן המלאכים, וכונת המג"א גם לישב את הקושיה הנ"ל, למה אומרים אותה בקול ביוה"כ אם משה לא אמרה, דכל מה דמשה לא אמרה אינו אלא להצניעה מן המלאכים, אבל ביוה"כ כשבנ"י נקיים כמלאכי השרת, אין בזה קפידא ויכולים לאמרה בקול.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ועוד מבואר בתנחומא (ויחי ח') דגם יעקב אבינו אמר בשכמל"ו בלחש, הרי דגם הוא חשש מן המלאכים.

ונראה לחזק את הדברים מתוך דברי התשב"ץ (ח"ב סימן רל"ו) המחודשים דיעקב אבינו שמע קילוס זה מן המלאכים בחלומו על הסולם שמלאכי אלקים עולים ויורדים בו. הרי שגם יעקב שמע זאת מן המלאכים. והגמ' והמדרש משלימים זא"ז.

ולפי"ד המג"א פשוט לכאורה, דבערב ר"ח אין לומר בשכמל"ו בקול רם, משום מלאכי השרת, ולא כמנהג שהביא הצ"ח. ולגבי שאלת הצ"ח וכי אין אנו אומרים תפילות שלא אמר משה, נראה פשוט דשאני תפילות ופיוטים חדשים, מהוספה בקריאת שמע שלא מצינו בדברי משה, וז"פ.

ולפי"ז נראה לכאורה דגם ביוכ"ק ובתפילת אנא בכח אין לומר פסוק זה בקול.

אמנם לול"ד היה נראה ביאור דברי הגמ' בדרך אחרת, דנראה ברור דיש שני דינים בקריאת שמע, מצות עשה דקריאת שמע, וקבלת עול מלכות שמים, דבאמת אין מצות עשה דקריאת שמע ענין קבלת עול מלכות שמים, אלא מצות עשה לקרוא פרשת קריאת שמע, אלא דכיון דיש בפסוק ראשון דקריאת שמע קבלת עול מלכות שמים, החמירו בו חכמים בכונת הלב, ואמרו דאם לא כיון לבו לא יצא יד"ח.

וזה עיקר ההבדל שבין קריאת שמע דמשה לקריאת שמע דבני יעקב, דקריאת שמע דמשה רבינו עיקר מצות קריאת שמע היא, אבל קריאת שמע דבני יעקב לא היה לשם מצות קריאת שמע, שעדיין לא ניתנה, אלא שיעקב חשש לבניו אם יש בלבם חלילה על הקדוש ב"ה, וכולם כאחד ענו ואמרו שמע ישראל וכו' וקיבלו על עצמם עול מלכות שמים, הרי דכל ענין קריאת שמע דיעקב היה לשם קבלת עול מלכות שמים.

ונראה דאין אמירת בשכמל"ו חלק כלל מעצם מצות קריאת שמע, דהלא אין היא כתובה בתורה כלל, וכל ענינה בהיותה חלק ממצות ייחוד ה' וכמ"ש הבית יוסף בסי' מ"ו [ויבואר לקמן באות ד'], ומשום כך אמרה יעקב אבינו, ולא אמרה משה.

ויסוד דרך זה למדתי מדברי המהרש"א בחידושי אגדות בפסחים שם שכתב:

"אבל משה לא אמרו דהיינו בפרשת שמע ישראל וגו' שנכתבה בתורה, מפני שלא אמרו כדרך הקורא ק"ש כמקבל עליו מלכות שמים, אלא בדרך לימוד לישראל כתבה,

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

וע"כ לא שייך ביה לענות אחריו בשכמל"ו. ולזה אמר אנן נמי בקורא ק"ש לקבל עליו עול מלכות שמים, היה לנו לומר ג"כ בשכמל"ו, כמ"ש יעקב בקבלת בניו עול מלכות שמים עליהם, אבל משום דלא אמריה משה בתורה, היה גנאי להוסיף על דברי משה, ולהפסיק בקול רם בשכמל"ו בין ה' אחד לואהבת, ומשום דאמרו יעקב בקבלת מלכות שמים, נימריה מיהת בחשאי".

הרי לן בדברי המהרש"א דאמירת בשכמל"ו מיישך שייכא לקבלת עול מלכות שמים, ולכן משה לא אמרה. [אמנם יש בדברי המהרש"א גם בית אב לדברי הצ"ח, ממה שכתב בתו"ד דגנאי הוא להפסיק בקול רם במה שלא אמרו משה, עי"ש].

וזה כונת חז"ל דכיון דמשה לא אמרה אין אנו אומרים בשכמל"ו בקול, דבאמת אין בשכמל"ו חלק ממצות קריאת שמע, אלא חלק מקבלת עול מלכות שמים, ולכן אומרים אותה בלחש, דאין ראוי לשנות מטבע של קריאת שמע דאורייתא, ולהוסיף בה פסוק שאינו מן הענין, אך מ"מ כיון שכך תיקנו חכמים שיהא אדם מקבל על עצמו עול מלכות שמים בפסוק ראשון דקריאת שמע, משום כך אומרים אותה בלחש, ודו"ק.

ונראה ליישב לפי דרכנו את מש"כ הכסף משנה (פ"א מקריאת שמע ה"ד) דאומרים אותה בלחש כדי לעשות היכר שאין בשכמל"ו חלק מקריאת שמע, וכ"כ הלבוש (סימן ס"א סי"ג), עי"ש. ולכאורה תמוה למה חידשו טעם חדש, מאחר ומצינו שני טעמים בגמ' ובמדרש, ולפי המבואר אין זה טעם חדש כלל, אלא הן הן דברי חכמים, דכיון שלא אמרו משה אין זה חלק מקריאת שמע, ולכן אין אומרים אותה אלא בלחש, ודו"ק כי קצרתי.

ונראה עוד לדרכנו, דביוה"כ שהוא יום קץ מחילה וסליחה לישראל, ויום שכל כולו קבלת עול מלכות שמים, אפשר לומר בשכמל"ו בקול, דכיון דיש היכר במה שאומרים אותה בלחש כל השנה כולה, התירו לאומרו בקול רם ביוה"כ לשם קבלת עול מלכות שמים, ודו"ק בכ"ז כי לענ"ד הדברים ברורים ומתישבים על הלב.

ומבואר מכ"ז שמנהגנו לומר בשכמל"ו ביוה"כ בקול רם, אינו מושתת בהכרח על טעם המדרש, דאף לדברי הגמ' יש מקום למנהג זה.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ונראה עוד לפי"ז, דגם בתפילת יוכ"ק ובאנא בכח יש לומר פסוק זה בקול רם, ודו"ק בכ"ז.

אמנם נראה הרמב"ם נקט דרך אחר בכל עיקר גדר בשכמל"ו, דהנה כתב (פ"א מהלכות קריאת שמע ה"ד):

"הקורא קריאת שמע כשהוא גומר פסוק ראשון אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את ה' אלקיך עד סופה, ולמה קורין כן, מסורת היא בידינו שבשעה שקיבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, ציום וזרזם על יחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו, ושאל אותם ואמר להם בני שמא יש בכם פסלות מי שאינו עומד עמי ביחוד השם, ענו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל ה' אלקינו ה' אחד, פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח שישבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה".

ומוכח מלשונו דבאמת אין באמירת בשכמל"ו שום ביטוי לקבלת עול מלכות שמים, ואינו אלא שבח ששיבח בו יעקב אבינו את הקב"ה כשישמע את בניו מקבלים עול מלכות שמים, ונהגו כל ישראל לומר שבח זה אחר פסוק ראשון דקריאת שמע, ודו"ק בלשון הרמב"ם, ויש בכ"ז נפ"מ להלכה כפי שיבואר לקמן אות ג', עי"ש ודו"ק.

ג

בשכמל"ו אם דינו כפסוק ראשון דקריאת שמע

והנה כתבו הפוסקים לגבי כמה וכמה הלכות, דדין בשכמל"ו הוי כדין פסוק ראשון דקריאת שמע, וכל החומרות שהחמירו בפסוק ראשון, החמירו גם בבשכמל"ו, ונבאר:

א. בס"ס"ו (סעיף א') מבואר דבפסוק ראשון אין להפסיק לא משום כבוד ולא משום יראה, אלא משום סכנה, וכן בבשכמל"ו, ועי"ש במשנ"ב (ס"ק י"א): "שאין דבר גדול כקבלת עול מלכות שמים, ומטעם זה לא יפסיק ג"כ בין שמע ישראל לבשכמל"ו, שגם הוא מכלל היחוד". הרי מבואר בשו"ע שאסור להפסיק בבשכמל"ו, כשם שאסור להפסיק בשמע ישראל, והמשנ"ב הוסיף דמטעם זה אסור אף להפסיק בין פסוק ראשון לבשכמל"ו, "שגם הוא מכלל היחוד", ומקור הדברים בבית יוסף.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ב. בסי' ס"ג (סעיף ד') איתא: "עיקר הכונה הוא בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, לא יצא יד"ח וחוזר וקורא, ואפילו למ"ד מצות אינן צריכות כונה מודה הכא". ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ב) כתב דה"ה בשכמל"ו אם לא כיון בו חוזר, הרי דס"ל דאם לא כיוון לבו בפסוק זה, לא יצא יד"ח וחוזר ואומר, ומקור הלכה זו מהלבוש (בסעיף ה') שכתב כן לגבי מתנמנם שלא יצא יד"ח בפסוק ראשון, וכן לגבי כל ההלכות שבסי' זה, וכ"כ המג"א (שם סק"ה).

ג. החיי אדם (כלל כ"א סעיף ו') כתב דכשם שצריך לעמוד בפסוק ראשון, ואין לקרותו מהלך, כן גם לגבי בשכמל"ו, והמשנ"ב כתב כן אף הוא (סימן ס"ג סק"א) בתו"ד, ואף זה משום כונה הוא.

ד. בסי' ס"ד במשנ"ב (סק"ז) כתב דאפילו בספק אם כיוון לבו בבשכמל"ו צריך לחזור, וזה לכאורה חידוש, דאף אם החמירו בבשכמל"ו ועשוהו כפסוק ראשון, מ"מ אינו אלא מדרבנן, [ולפי משמעות דברי הרמב"ם הוי מנהג בלבד, עיין לעיל אותיות א' - ב'], ומהיכ"ת להחמיר בספיקו, [אך עי"ש במשנ"ב דאף בפרשה שניה דרבנן חוזר מספק, דכיון דעסוק בק"ש צריך לתקן הכל]. ובאשל אברהם (סי' ס"א סעיף ט') כתב דבספק אם כיוון בבשכמל"ו יחזור ויאמר, כיון שאין פגם באמירה זו כמה פעמים, ולואי שיאמר כל היום, ומשמע מדבריו דאף דאין בזה חיוב מ"מ כך ראוי לנהוג, עי"ש.

ה. בסי' ס"ה במשנ"ב (סק"י) כתב דהאומר פסוק ראשון עם הציבור, צריך לומר גם בשכמל"ו, וגם בהלכה זו רואים דאמירה זו כחלק מקבלת עול מלכות שמים היא, אמנם מבואר שם במשנ"ב דאם הוא באמצע פסוד"ז, לא יאמר אלא פסוק ראשון בלבד, הרי שבכ"ז הבחין בין פסוק ראשון לבשכמל"ו, דזה מה"ת וזה מדרבנן, זה עיקר קבלת עול מלכות שמים וזה טפל לו, אך באמת נראה שלא בא אלא לאפוקי שלא כל קר"ש, וז"פ.

ו. בסי' ס"א (סעיף ה') איתא: "נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין". וצ"ע אם צריך לכסות עיניו גם כשהוא אומר בשכמל"ו, דלכאורה נראה שאכן צריך, דהלא כל ענין זה של כיסוי עינים אינו אלא משום כונת קבלת עול מלכות שמים, וכיון שכונה מעכבת, גם בבשכמל"ו צריך לכסות עיניו, ולא מצאתי הלכה זו מפורשת אלא בבן איש חי (פרשת וארא שנה ראשונה אות ו') שאכן כתב שצריך לכסות עיניו גם בבשכמל"ו ושייש סוד בדבר.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

אך אף שלא מצאנו כן במקורות ההלכה, הדברים מפורשים בתורתו של האר"י החי בשער הכוונות (ענין תפילת שחרית) "שמע ישראל וכו', ויסגור עיניו ביד ימינו עד שישלים בשכמל"ו".

ומכל זה חזינן דגם בשכמל"ו הוי כחלק מקבלת עול מלכות שמים, ודינה כדין פסוק ראשון, וכ"ז תלוי בדרכי ההבנה הנ"ל באות ב', ומדברי הרמב"ם אין נראה שיהא בשכמל"ו כדין קבלת עול מלכות שמים, אך מ"מ כך נקטו הפוסקים כמבואר.

אך לכאורה סתר המשנ"ב דברי עצמו, שהרי נחלקו האחרונים בשכח לגמרי לומר בשכמל"ו אם חוזר או לא, לדעת הלבוש והמג"א (סימן ס"א ס"ק י"א) צריך לחזור, ולב"ח וש"ג אין צריך, והמשנ"ב הביא מחלוקת זו (סי' ס"א ס"ק כ"ט), ולכאורה הלבוש והמג"א לשיטתייהו שנקטו דכונה מעכבת בבשכמל"ו, ופשוט א"כ דאם שכח לגמרי שיחזור, אבל המשנ"ב בביאור הלכה שם (סי' ס"א ס"ג) הכריע לדינא דאינו חוזר אם שכח, וחזר על דעתו זו בבה"ל סי' ס"ו, ולכאורה סתר דברי עצמו, דאם צריך לחזור כשלא כיוון לבו, ק"ו שצריך לחזור כשלא אמר כלל בשכמל"ו.

אמנם באמת העיר הבה"ל בעצמו בכך, וכתב: "דגם אנו מודין דעצם אמירת בשכמל"ו הוא ענין גדול, אבל אין ראיה מזה שאם דילג שיצטרך לחזור לראש, דגם אם דילג מגופה של פרישה אם לא שגילתה לנו תורה שלא יקרא למפרע, לא היה צריך עי"ז לחזור לראש, ומנין לנו להחמיר ג"כ באמירת בשכמל"ו דתקנו והוסיפו רבנן". ודבריו צ"ע דאם בשכמל"ו הוי כפסוק ראשון והכונה מעכבת בה, איך יצא יד"ח כשדלגו לגמרי.

ונראה בזה לפי דרכנו הנ"ל, דבאמת אין אמירה זו חלק מעיקר קריאת שמע, אלא השלמת ענין קבלת עול מלכות שמים, ומשום כך כל עוד עוסק הוא בפסוק ראשון שהוא קבלת עול מלכות שמים, ולא כיון לבו בבשכמל"ו לא יצא ידי חובת קבלת עול מלכות שמים, וחוזר לומר בשכמל"ו בכונה, אבל אם כבר התחיל ואהבת וכו' אינו חוזר לראש, דכיון שכבר התחיל בהמשך קריאת שמע, אינו חוזר משום ציקי קדירה והשלמת ענין קבלת עול מלכות שמים, ודו"ק בזה כי נכון הוא לענ"ד.

אמנם מה שהוסיף הבה"ל שם (בסי' ס"א), דאם נזכר שלא אמר בשכמל"ו אומר במקום שנזכר, לכאורה צ"ע ג', דאיך יפסיק באמצע קריאת שמע בפסוק זה שאינו שייך לעצם קריאת שמע, ואינו ענין אלא לפסוק ראשון בלבד, ויותר נראה דאם דילגו וכבר

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

התחיל ואהבת, הפסיד והוי מעוות לא יוכל לתקון, וצע"ג בדברי רבן של ישראל המשנ"ב.

וראיתי שוב שכבר העיר על דבריו האגרות משה (או"ח ח"ה סי' ה') בסוף דבריו, ודחה את דברי המשנ"ב מהלכה עי"ש.

והנה ידוע שמרן הגרי"ז שהיה מתאמץ בהפלגה עצומה בדקדוק אותיותיה של קריאת שמע, לא היה מדקדק באותיות בשכמל"ו, ולדרכנו מנהגו ברור, דדין דקדוק אותיות נאמר בקריאת שמע, אבל בשכמל"ו יסודו בגדר קבלת עול מלכות שמים ולא בדין קריאת שמע, ודו"ק.

תמצית הדברים, לענין כונת הלב ואיסור הפסקה, מחמירין בבשכמל"ו, משום שיש בה קבלת עול מלכות שמים, אבל אין היא מעכבת, ואין מדקדקין באותיותיה, כיון שאינה חלק ממצות קריאת שמע, ודו"ק בכ"ז היטב.

ד

בכונת אמירת בשכמל"ו

ולגבי עצם כונת פסוק זה, ובמה דשייך בקבלת עול מלכות שמים, נראה דיש בזה כמה דרכים. הנה כבר כתב בנפש החיים (שער ג' פרק ו') לפי המבואר בכל ספרי הקבלה והמוסר, דבאמת אין לנו השגה בעצם שמו ומהותו ית"ש, אלא שהקב"ה מתגלה לנו רק במדותיו ובשפע שהוא משפיע עלינו, וזה ענין עשר הספירות שהן מדותיו ית"ש, וספירת המלכות בלבד היא הספירה של עולם העשיה, ומשום כך לאחר שאומרים שמע ישראל ה' אחד, אומרים בשכמל"ו, כלומר שאנו מייחדים שמו הגדול ומברכים לשם כבוד מלכותו. וכע"ז כתב גם בספר צדה לדרך (מאמר הראשון חלק ראשון פרק ל"ד), והוסיף בזה לבאר את המשל שאמרו חז"ל בפסחים שם: "משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא לה בחשאי". דציקי קדירה הם התבלין שאינו מעיקר המאכל, אלא שבא למתקו ולהכשירו, וכך גם בשכמל"ו אינו עיקר ייחודו ואחדותו ית"ש, אלא שבא לבארו לפי קט השגתינו, ודו"ק בזה.

ועוד מצינו בזה בבית יוסף (סי' מ"ו), שבא לבאר מש"כ הטור שם שראוי לומר בכל יום לפני התפלה "אשרינו מה טוב חלקנו וכו' ואומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

וכו". והוסיף הטור: "ורבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו, והיה מכוין לצאת בו יד"ח קריאת שמע". וכתב הב"י לבאר כונתו: "כלומר דכשאינו אומר אלא שמע ישראל לבד נראה שאינו אלא ספור דברים שאומרים ישראל כשמייחדים, אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין עכשיו לייחד, ומשו"ה מברך שם כבוד מלכותו, דאל"כ למה לו לומר בשכמל"ו". [וניחא לפי"ז דבסליחות שאומרים בנפילת אפים בשני וחמישי אומרים "בכל יום תמיד אומרים פעמיים באהבה, שמע ישראל וכו' ולא אומרים בשכמל"ו, כיון שאין זה לשם קרי"ש].

ומבואר בדברי הב"י דאמירת בשכמל"ו הוא מעין הוכחה וראיה על כונתו לייחד את שמו הגדול, ואין כאן סיפור דברים בלבד, ואף שפשוט בכונתו דרך בקריאת שמע זו, שאומרים לפני כן דבנ"י משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים באהבה שמע ישראל וכו', נראה כסיפור דברים, מ"מ יש לומר לפי דרכו דזה גם ענין אמירת בשכמל"ו בכל קריאת שמע, דאמירה זו מוכיחה שבאומרו שמע ישראל הכונה לייחד את השם. [וכעין מה שהיו אומרים במקדש בשכמל"ו, כשהיו שומעין את השם הגדול והנורא יוצא מפורש מפי כה"ג, ודו"ק].

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

"ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מ"ט א').

"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב, התקינו שיאמרו אותו בחשאי, אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא בחשאי, אמר רבי אבהו התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם, מפני תרעומת המינים, ובנהרדעא דליכא מינין, עד השתא אמרי לה בחשאי" (פסחים נ"ו ע"א).

כששמע יעקב את בניו הקדושים מקדשים ומיחדים את שמו הגדול ית' ענה ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", מה פשר אמירה זו עומקה ורומה?

הנה בחגיגה [י"ג ע"ב] איתא "כתוב אחד אומר "שש כנפים שש כנפים לאחד", וכתוב אחד אומר "וארבעה פנים וארבע כנפים לאחת", לא קשיא כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים". וידוע מכתבי האריה"ק דששת התיבות "בשכמל"ו" כתובים על ששת כנפי מלאכי עליון "שית תיבן כנגד שית גדפין".

ופירש הגר"א [סוף שנות אליהו זרעים] דכנפי המלאכים שנתכסו ונתקפלו הם שתי הכנפים האמצעיות, הכנפים שכתוב בהם "כבוד מלכותו", ולכן אנו מתפללים בתפלת החג "גלה כבוד מלכותך עלינו", גלה את כנפי המלאכים שנתכסו ע"י חורבן הבית ונזכה שוב לעבודת

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ביהמ"ק להקריב קרבנות לשמך הגדול.

ועל דרך זה פירש הבן איש חי בספרו בן יהוידע בחגיגה שם את הכתוב "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו", דלעת"ל כאשר כולם יראו וידברו את גבורת ה' אז "כבוד מלכותך יאמרו", אז יתגלו כנפי המלאכים האמצעיות, הכנפים שעליהם נכתב "כבוד מלכותו".

אמנם בספר אוהב ישראל להרה"ק מאפטא (פר' וישב) כתב דהכנפים שנתכסו ונתקפלו הם הכנפים שתיבותיהם "לעולם ועד", כנפים אלו באתכסיא הן עד שיתגלה כבודו יתברך לעת"ל, (אך בשם רבו הגדול הרה"ק ר' אלימלך מליזנסק בעל נועם אלימלך הביא כדברי הגר"א, עי"ש, ולכאורה נחלקו בכך אמוראי שם אם השתים אומרים שירה נתכסו או השתים שבהם מכסות רגליהם עי"ש ודו"ק).

נמצאנו למדים דהפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בזמן הזה באתכסיא הוא, וזה הטעם שאנו אומרים פסוק זה בלחש, דעדיין לא הגיעה השעה, אבל לעת"ל שיתגלה כבוד מלכותו בכל הארץ יהדהד פסוק זה בכל העולם כולו ויתמלא כל הארץ כבודו. אמנם בדברי חז"ל מצינו שתי טעמים שפסוק זה נאמר בלחש, בפסחים [נ"ו ע"א] אמרו דכיון שיעקב אמרה ומשה לא אמרה אנן אמרינן בלחש. אך הטור בסימן תרי"ט הביא מן המדרש (דב"ר ואתחנן) "כשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", והורידו לישראל, משל למה הדבר דומה לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך ונתנו לאשתו וא"ל אל תתקשטי בו אלא בצנעא בתוך ביתך, לכן כל השנה אומרים אותה בלחש, וביוה"כ אומרים אותה בפרהסיא כיון שאנו כמלאכים".

ברם נשמת היהודי משתוקקת לזעוק ולהריע "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקולי קולות, למען יתגדל ויתקדש שמו הגדול והקדוש בעולמו, ואיך נעצור ברוחנו לומר פסוק זה בלחש לחשים, ולבי אומר לי דעל זה אמרו (שבת קי"ט ע"ב) כל האומר יהא שמיה רבא מברך וכו' בכל כחו קורעין לו גזר דינו, תיבות אלו יהא שמיה רבא וכו' הלא הם הם

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ממש "בשכמל"ו", כמבואר בתרגום ירושלמי בפרשתינו, דבגמ' אמרו דיעקב אבינו אמר "ברוך שם וכו'", ובת"י איתא שאמר יש"ר וכו', והיינו הך, תחת שנבצר ממנו לומר "בשכמל"ו" בקול גדול ובכל כחנו, אומרים אנו "יש"ר" בקול גדול, במלא כוחנו.

ויה"ר שנזכה שיתגלה כבוד מלכותו עלינו ועל כל העולם כולו ועל כנפי החיות ואופני הקודש, ונגלה כבוד ה', בב"א.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

